

TATU VANHASELLE

En itse ole mikään alan specialisti, mutta sen verran olen siihen tutustunut, että Tatu Vanhanen tekee ymmärtääkseni (varsin yleisen) virheellisen yksikkötulkinnan. Evoluutio on prosessi, jossa (ihmis)yksilöissä tapahtuvat geenimuuntelut muuttuvat vallitseviksi määrätyissä (yhteiskunnallisissa) olosuhteissa. Klassinen esimerkki on vaikkapa populaatio. Siinä on yksilöitä, joilla on kahdenlaisia strategioita: altruisteja, jotka auttavat toisia riippumatta siitä, auttavatko nämä heitä, ja itsekkäitä, jotka eivät auta muita mutta käyttävät hyväkseen saamansa avun. Voidaan näyttää, että tässä tilanteessa altruistit vähitellen katoavat, koska itsekkyyks on voittava strategia. Yhteisöstä tulee siis itseks ja kaikille paha paikka elää, kun kukaan ei auta ketään. (Tilanne muuttuu heti aivan toiseksi, jos otetaan mukaan kolmas vaihtoehto eli yksilöt, jotka auttavat aina ensimmäisellä kerralla mutta sen jälkeen eivät enää auta, jos autettu ei tee vastapalvelusta. Tällöin voidaan osoittaa, että tämä strategia onkin toimivin ja sen ansiosta itsekkäät häviävät vähitellen kokonaan.)

Ei kuitenkaan ole mitään mieltä puhua suoraan yhteisöllisistä adaptiivisuudesta. Ihmisen ruumis ja lisääntymistapa ovat säilyneet aika samanlaisina kymmentuhansien vuosien aika-

na, yhteisöt ja yhteiskuntamuodot ovat tiuhasti vaihtuneet ja kehittyneet. Jälkimmäinen ei tapahdu darwinilaisen luonnonvalinnan perusteella. Näin kaikki, mitä Vanhanen väittää kokonaisten yhteiskuntien suhteesta toisiinsa tai miesten yhteiskunnallisesta ylivallassa, on liiallista yleistämistä. Klassisen evoluutiopsykologisen seksuaalikäyttäytymisen tulkinnan mukaan miehillä ja naisilla on ryhminä erilaisia strategioita, joilla kumpikin ryhmä pyrkii varmistamaan omien jälkeläistensä eloonjäämisen ja lisääntymisen. Nämä taas riippuvat aivan olenaisesti ympäristöstä. Miehen geneettisessä intressissä on varmistaa, että nainen synnyttää vain hänen jälkeläisiään, naisen intressissä on taas saada mies tai muu yhteisö huolehtimaan hänen jälkeläisistään ja lisäksi valita sopiva mies lastensa isäksi. Naisten "alistaminen" on seurausta tästä epäsuhdasta: mies on voinut saavuttaa tavoitteensa ihmisyyhteisöissä pakkokeinoin, kun taas naisen on ollut turvaututtava enemmän taivutteluun. Tilanne on kuitenkin merkittävästi muuttunut, eikä geneettinen ja varsinkaan kulttuurievoluutio ole suinkaan pysähtynyt.

Vanhasen teesi työnjaon pysyvyydestä tai työtehtävistä ja työpaikoista, jotka eivät ole muuttuneet miljooniin vuosiin, on juuri sellainen yleistys, joka te-

kee evoluutioteoriasta ongelmallisen välineen yhteiskuntatieteissä. Nykyisen kaltaisia ihmisiä ja ihmisyyhteisöjä on ollut noin 100 000 vuotta, nykyisen kaltaisia työpaikkoja ja työtehtäviä on ollut ehkä 200–300 vuotta, ja naisilla on ollut pääsy näihin työpaikkoihin alle sata vuotta. Naiset ovat huolehtineet lapsista enemmän kuin miehet, syistä, jotka evoluutioteoria selittää nähdäkseni varsin hyvin. Mutta esihistoriallisissa yhteisöissä sekä naiset että miehet todennäköisesti tavoittelivat yhteisöllistä valtaa ja sosiaalista statusta. Hoivaamisen erottaminen tuotannosta on varsin uusi, kulttuurinen keksintö. Olemme nähneet, miten nopeasti naiset valtaavat julkisia asemia, jos he saavat siihen mahdollisuuden. Sen sijaan miesten kiinnostus ja sitoutuminen palkattomaan tai palkalliseen hoivaamiseen on hitaampi prosessi. Tässä evoluutiolla voi olla merkitystä, mikä ei lainkaan tarkoita sitä, ettemmekö voisi poliittisista tai muista syistä tavoitella työnjaon monipuolistumista – tai ainakin tasa-arvoista arvostamista.

Tällä hetkellä tilanne on lisäksi kulttuurisesti toisenlainen. Kulttuurinen evoluutio mahdollistaa huomattavasti nopeamman muutoksen, mutta on todennäköistä, että myös geenien evoluutiossa voisi tapahtua muutoksia. Jo se, että naiset pär-

jäävät selvästi paremmin koulussa kuin miehet, viittaisi mieles-täni siihen, että jokin muu työn-jako voisi olla tällä hetkellä huo-mattavasti ”adaptiivisempi” kuin vanha keräilijä-metsästäjä-ihmisen työnjako. Ja nähdäkseni sitä kohden ollaan menossa. Vanhasen maailmanselitykseen ei oikein Tarja Halosen presi-denttiys sovi.

Mitä tulee väestön älyk-kyseroihin, jotka Vanhasen mu-kaan ovat syntyneet evoluution tuloksena jo kymmeniätuhansia vuosia ennen tämän päivän kan-santulossa olevia eroja, niin tä-mähän on jo puhdasta huuhaata. Vanhanen on julkaissut helmi-kuussa 2002 yhdessä Richard Linnin kanssa kirjan *IQ and the Wealth of Nations*, jossa aihetta käsitellään. Kirja tulee luultavas-ti herättämään erittäin ikävän keskustelun: rotujen ja kansojen

geneettisten erojen selvittely ja niistä tehtävät yhteiskuntapoliit-tiset tulkinnat ovat erittäin on-gelmallisia. Vanhasen nimi liit-tyy yhä tiukemmin siihen pie-neen tutkijoiden ryhmään, jonka ansiosta evoluutiotutkimuksella on yhteiskuntatieteissä niin pa-ha kaiku.

Tässä vain eräitä heittoja: Mi-ten älykkyydosamäärien kym-mentuhatvuotisiin eroihin sopii se tulos, että älykkyydosamääris-sä tapahtuu koko ajan huomatta-vaa nousua elintason kohoa-misen seurauksena? Ja miten ny-kytiedon valossa voidaan tehdä mitään arvioita kymmeniätu-hansia vuosia sitten eläneiden ihmisten älykkyydosamääristä! Lisäksi sama huomautus yksik-ötäsovirheestä koskee tätäkin. Älykkäämmät yksilöt pärjäävät usein paremmin kuin tyhmem-mät (tämähän ei pidä paikkaan-

sa esim. liike-elämässä: kuuden laudaturin ylioppilaita ei löydy kovin paljoa firmojen johtopor-tailta: Bill Gateskin on saanut tyytyä vain kunniatohtorin ar-voihin), mutta tämä ei tarkoita, että voitaisiin puhua älykkäistä yhteisöistä samalla tavoin, ehkä pikemminkin päinvastoin. Yli-opistot eivät ole organisaatioina kovinkaan tehokkaita ja adaptii-visia, niin kuin Vanhanenkin varmaan hyvin tietää, vaikka tuskinkaan yksikään muu organisaa-tio korostaa niin vahvasti älyk-kyyttä kuin yliopisto. Yksilöta-sollakaan älykkyydos ei valitetta-vasti ole autuaaksi tekevä: Vanhasen kanssakirjoittaja Yrjö Ah-mavaara – Arvid Aulin on epäi-lemättä erittäin älykäs, mutta se ei estä häntä jatkuvasti kirjoitta-masta läpiä päähänsä!

J. P. ROOS